

Михаил
Афанасјевич
Булгаков

**Сабрана
проза
3**

:: Фељтони и минаја-
туре ::

Превела
Нада Узелац



БУКФИЛМ

Изгледи за будућност

Сад, кад је наша несрећна отаџбина дотакла само дно срама и беде, на које ју је сатерала „велика социјална револуција“, многима од нас све чешће се јавља једна иста мисао.

Ова је мисао наметљива.

Нејасна и туробна – она искрсава у свести и одлучно захтева одговор.

Она је једноставна: а шта ће с нама бити?

Јавља се она природно.

Ми смо проучили своју недавну прошлост. О, врло добро смо проучили готово сваки тренутак у протекле две године. Многи, не само да су је проучили, већ су је и проклели.

Садашњица нам је пред очима. Таква је, да бисмо радије да их затворимо.

Да не гледамо!

Остаје будућност. Загонетна, неизвесна будућност.

Збиља: шта ће с нама бити?...

Недавно ми се пружила прилика да прегледам неколико бројева енглеског илустрованог часописа.

Дуго, као опчињен, гледао сам сјајно урађене слике.

И дуго, дуго затим размишљао...

Да, приказ је јасан!

Џиновске машине, у џиновским фабрикама, из дана у дан, грозничаво прождирући камени угаљ клопарају, лупају, разливају млазеве растопљеног метала, кују, исправљају, састављају...

Оне кују светску силу, одменивши оне машине, које су још недавно, сејући смрт и разарајући, ковале моћ победе.

На Западу велики рат великих народа је завршен. Они сад лижу своје ране.

Опоравиће се они, наравно, врло брзо ће се опоравити.

И свима којима се ум разбистрио, који не верују у то несрећно бунцање да ће се наша злокобна болест проширити на Запад и захватити га, постаће очигледан тај силовит напредак колосалног рада у свету, онај који ће западне земље винуту у висине још невиђене светске моћи.

А ми?

Ми ћемо да каснимо...

Ми ћемо тако много да каснимо, да ниједан ововремени пророк, вероватно, неће моћи да каже кад ћемо најзад да их стигнемо и да ли ћемо уопште да их стигнемо?

Јер, ми смо кажњени.

У овом часу ми не можемо да градимо. Пред нама је тежак задатак – да освојимо, преотмемо сопствену земљу.

Обрачун је почео.

Хероји-добровољци отимају из руку Троцког педаљ по педаљ руске земље.

И сви, сви – и они који неустрашиво извршавају своју дужност, и они који се збијају у позадини, у градовима на југу, у тешкој заблуди верујући да ће посао спасавања земље моћи да прође без њих, сви жудно ишчекују ослобођење земље.

И она ће бити ослобођена.

Јер, нема земље без хероја, и недопустиво је мислити да је отаџбина умрла.

Али, биће потребно много борби, много проливане крви, јер све док иза злокобне фигуре Троцког, с оружјем у руци, и даље надиру безумници, они које је он насамарио, живота бити неће, него борба на живот и смрт.

Борба је неопходна.

И док тамо на Западу буду штектале машине напретка, код нас, с краја на крај земље, штектаће митраљеви.

Безумље у протекле две године гурнуло нас је на страшан пут, и застати не можемо, предахнути не можемо. Принели смо устима чашу страдања и испићемо је до дна.

Тамо на Западу блистаће безбројна електрична светла,
пилоти ће парати освојени ваздух, тамо ће се градити, истра-
живати, штампати, учити...

А ми... Ми ћемо се тући.

Јер, нема силе која би могла то да промени.

Ми ћемо освајати сопствене престонице.

И освојићемо их.

Енглези, памтећи како смо, застирући поља крвавом ро-
сом, тукли Немачку и одвлачили је од Париза, позајмиће нам
још шињела и чизама, да се што пре докопамо Москве.

И докопаћемо се.

Хуље и безумници биће отерани, растурени, уништени.

И рат ће се завршити.

Тада ће окрвављена, уништена земља почети да се управ-
ља... Лагано, с муком да се управља.

Они који се жале на „умор“, авај, биће разочарани. Јер,
мораће још више да се „умарају“...

Прошлост ће морати да се искупи неизмерним радом,
животом у тешкој немаштини. Да се искупи у преносном и
дословном смислу речи.

Да се искупи за безумље мартовских дана, за безумље ок-
тобарских дана, за одметнуте издајнике, за изопаченост рад-
ника, за Брест, за сумануто коришћење машина, за штампа-
ње новца... за све!

И ми ћемо се искупити.

И тек онда, када буде већ прилично доцкан, почећемо
поново понешто да градимо, да бисмо постали пуноправни,
да би нас опет примили у версајске дворане.

Ко ће дочекати те светле дане?

Ми?

О, не! Наша деца, можда, а, можда, и унуци, јер замах исто-
рије је широк и она деценије „прелистава“ с истом оном ла-
коћом с којом прелистава и године.

А ми, представници злосрећног покољења, умирући као
кукавни банкротери, бићемо принуђени да својој деци кажемо:

– Плаћајте, поштено плаћајте и вечно се сећајте социјал-
не револуције!

У кафеу

Кафе у граду у позадини.

Под прекривен блатом. Измаглица од дуванског дима.
Лепљиви прљави столови.

Неколико војника, неколико дама и веома много цивила.

На бини пијанино, виолончело и виолина свирају нешто
распојасано.

Пробијам се између столова и седам.

Столу прилази госпођица у белој кецељи и упитно гледа
у мене.

– Будите љубазни, дајте шољу чаја и два колача.

Госпођица ишчежава, затим се враћа и то с таквим изгле-
дом као да ми чини услугу, ставља испред мене чашу са жу-
том течношћу и тањирџ с два сува колача.

Гледам на шољу.

Течност по изгледу издалека подсећа на чај.

Жута, мутна.

Пробам качишицом.

Млака, помало слатка, помало одвратна.

Палим цигарету и посматрам публику.

За суседним столом, с грајом седа друштво: два господи-
на, цивила, и једна дама.

Дама је лепо обучена, шушти свилом.

Цивили остављају најпријатнији утисак: високи, румени,
ухрањени. Стасали за регрутацију. Одевени дивно.

На столу испред њих појављују се тањирџ с колачима и
три чаше кафе „на варшавски начин“.

Почињу да разговарају.

До мене у одломцима допиру речи цивила у лакованим
ципелама, који седи ближе мени.

Глас забринут.

Чује се:

– Ростов... замислите... Немци... Кинези... паника...
они су под шлемовима... сто хиљада коњице...

И опет:

– Ростов... паника... Ростов... коњица...

– То је ужасно – смркнуто говори дама. Али, очигледно, њу сасвим мало брину коњица од сто хиљада и шлемови. Она, жмирајући, пуши цигарету и блиставим очима одмерава кафе.

А лаковане ципеле настављају да шапућу.

У мени се машта захуктава.

Шта би се догодило, ако бих одједном, чудом, као у бајци, добио власт над свом том господом цивилима?

Богами, било би то предивно!

Ту у кафеу, устао бих и, прилазећи господину у лакованим ципелама, рекао:

– Пођите са мном!

– Куда? – запрепашћено би упитао господин.

– Чуо сам како се бринете за Ростов, чуо сам како вас брине најезда бољшевика.

– То вам је ствар части.

– Пођите са мном – ја ћу вам омогућити да се одмах убројите у часне. Тамо ће вам одмах дати пушку и сјајну прилику да о државном трошку отпутујете на фронт, где можете да учествујете у одбијању свима мрских бољшевика.

Замишљах шта би се после тих речи догодило с господином у лакованим ципелама.

Он би за трен ока остао без свог чудесног руменила, и залогај колача застао би му у грлу.

Пошто би се донекле освестио, почео би да мрмља.

Из тог неповезаног, али ватреног замуцкивања, испоставило би се, пре свега, да изглед вара.

Показало би се да је овај човек у цвату, румен, болестан... Очајно, непоправљиво, потпуно неизлечиво болестан! Има срчану ману, брух и најстрашнију неурастенију. Само чуду може да се припише та околност да он седи у кафеу, гута колаче, уместо да лежи на гробљу, где га са своје стране гутају црви.

И, на крају, он има лекарско уверење!

– Није то ништа – уздахнувши, рекао бих ја – и ја имам уверење, и чак не једно, него цела три. А ипак, као што видите, морам да носим енглески шињел (који, узгред да кажем,

уопште не греје) и да сваког тренутка будем спреман на то да се одазовем у строј, или на некаква изненађења војног карактера. Обришите се с уверењима! Ви сами само што сте тако невесело осликали ствар...

Ту би господин ватрено мрмљао и почео да доказује да је он, лично, већ уведен у евиденцију и да ради на одбрани ту и ту.

– Вреди ли говорити о евиденцији – одговорио бих ја – доспети у евиденцију је тешко, а скинути се с ње и доспети на службу на фронт – за трен ока!

Што се тиче рада на одбрани, ви... како да се изразим... ви се варате! По свим спољашњим знацима, по целом вашем владању, види се да ви радите само на пуњењу својих цепова царским и донским новцем. То као прво, а као друго, ви радите на урушавању позадине, потуцате се по кафеима и биоскопима и уносите својим причама смутњу и страх, којима ћете заразити све око себе. Сложићете се и сами да из таквог рада на одбрани, ништа осим свињарије не може да испадне!

Не! Ви, нема сумње, нисте прикладни за тај посао. И једино што вам преостаје да урадите јесте да пођете на фронт!

Овде би господин почео да се хвата за сламку и изјавио да он ужива повластицу (син јединац покојне мајке, или нешто у том смислу) и, најзад, да он пушку у рукама не уме да држи.

– Бога ради – рекао бих ја – не говорите ни о каквим повластицама. Понављам вам, сад није до њих!

Што се тиче пушке, то је чиста глупост! Уверавам вас да нема ничег лакшег на свету него научити пуцати из пушке. То вам говорим на основу сопственог искуства. Што се тиче војне службе, шта да се ради! Ја такође нисам служио, а, ево, мора се... Уверавам вас да мене нипошто не привлачи рат и с њим неспокојства и несреће.

Али шта да радиш! Мени самом уопште није добро, али треба се навићи!

Ја ипак, можда, чак више од вас волим спокојан, миран живот, биоскоп, мек диван и кафу на варшавски начин!

Али, авај, ничим таквим не могу да будем од користи властима!

И вама и мени, не преостаје ништа друго него да овако или онако узмемо учешће у рату, иначе ће се над нама над-
нети црвени облак, и ви сами схватате шта ће бити...

Тако бих говорио ја, али, авај, господина у лакованим ци-
пелама не бих убедио.

Он би почео да мрмља или би на крају схватио да неће...
не може... не жели да иде у рат...

– Па, тад се ништа не може – уздахнувши, рекао бих ја –
кад ја не могу да вас уверим, вама једноставно преостаје да
се повинујете околностима!

И окренувши се онима око себе, окретним извршитељи-
ма мојих наређења (у мојој машти, наравно, замишљах их
као неопходан елемент), рекао бих, указујући на потпуно
сломљеног господина:

– Спроведите господина код војног заповедника!

Завршивши с господином у лакованим ципелама, обра-
тио бих се следећем...

Али, ах, испоставило би се да сам се тако удубио у разго-
вор да су предострожни цивили, зачувши само његов поче-
так, нечујно, један за другим, напустили кафе.

Сви до једног, сви без изузетка!

.....
.....

Трио на бини, после паузе, отпочео је „Танго“. Изашао
сам из сањарије. Фантазија се завршила.

Врата кафеа трескала су и трескала.

Свет се окупљао. Господин у лакованим ципелама лупнуо
је кашичицом и затражио још колача...

Платио сам двадесет седам рубаља и, провукавши се изме-
ђу заузетих столова, изашао на улицу.

Недеља просвете

Долази увече код нас у чету командир и каже ми:
– Сидорове!
А ја њему:
– Ја сам!
Погледа он мене продорно и пита:
– Ти – каже – шта?
– Ја – кажем – ништа...
– Ти си – каже – неписмен?
А ја њему, наравно:
– Баш тако, друже командире, неписмен сам.
Тад ме он погледа још једном и каже:
– Па, ако си неписмен, онда ћу те вечерас послати на „Травијату“!
– Дозволите – кажем – а због чега? То што сам неписмен – па нисмо ми за то криви. Нису нас учили при старом режиму...
А он узвраћа:
– Будало! Чега си се поплашио? То ти није за казну, него на добробит. Тамо ће да те просвећују, представу ћеш гледати, а ето ти и уживање.
А ја и Пантељејев из наше чете баш смо се спремали да те вечери пођемо у циркус.
Ја и кажем:
– А смем ли, друже командире, у циркус уместо у позориште?
Он зачкиљи и упита:
– У циркус?... А због чега то?
– Па – кажем ја – веома је занимљиво... Дресираног слона ће имати, и опет клонови, француско рвање.
Он замахну прстом:
– Показаћу ја теби – каже – слона! Несвесни елементу! Клонови... клонови! Баш си ми ти клоновска сељачина! Дресирани слонове, а овамо, муко моја, неук! Каква ти је корист од циркуса? А? А у позоришту ће те просвећивати... Лепо, фино... Па, једном речју, немам ја шта с тобом да наклапам... Узимај карту и марш!

Шта да се ради – узео сам карту. Пантељејев, а он је такође неписмен, добио је карту и ми смо пошли. Купили смо три чаше семенки и стижемо у „Прво совјетско позориште“.

Видимо, уз оградицу, где пуштају народ – пометња вавилонска. Нагрђу у позориште. И међу нама неписменима има и писмених, и већином госпођица. Била је једна и ударила према разводнику, показује карту, а овај је пита:

– Дозволите – каже – другарице мадам, писмена сте?

А ова се непромишљено увреди:

– Чудно питање! Наравно, писмена сам. Ишла сам у гимназију!

– А – каже разводник – у гимназију. Веома ми је драго. У том случају дозволите да вам пожелим довиђења!

И узео јој карту.

– По ком основу – виче госпођица – како то?

– А тако – каже овај – веома једноставно, због тога што пуштамо само неписмене.

– Али ја такође хоћу да слушам оперу или концерт.

– Па, ако – каже – хоћете, онда изволите у Кавсојуз. Тамо су све вас, писмене, сакупили – докторе, лекарске помоћнике, професоре. Седе и пију чај с меласом, због тога што им шећер не дају, а друг Куљиковски пева им романсе.

Тако је и отишла госпођица.

Па, Пантељејева и мене пропустили су без било каквих сметњи и одвели право у партер и сместили нас у други ред.

Седимо.

Представа још није почела и зато смо из досаде изгрицкали по чашу семенки. Поседели смо тако сат и по, на крају се у позоришту смрачило.

Гледам, пење се неко на главно место, некако ограђено. С капицом од силискина и у капуту. Бркови и брадица проседи и наизглед онако строг. Попео се, сео и, као прво, ставио цвикер.

Питам ја Пантељејева (он, премда је неписмен, ипак све зна):

– Ко је сад овај?

А он одговара:

– То је дери – каже – гент. – Он је овде код њих најважнији. Озбиљан господин!

– Што онда – питам ја – што га стављају иза преграде да га сви гледају?

– А због тога – одговара – што је он овде код њих, у опери, најписменији. И због тога нам га за пример, дакле, и изводе.

– А што су га онда леђима према нама ставили?

– А – каже – тако му је удобније да се бакће с оркестром!...

А тај исти деригент отвори испред себе некакву књигу, завири у њу и замахну белим прутећем, и одмах под патосом засвираше на виолинама. Тугаљиво, пискаво, па стварно да заплачеш.

Па, показало се да овај диригент стварно није најнеписменији, због тога што две ствари ради одједном – и књижицу чита и прутећем замахује. А оркестар залегао. Што више – то јаче! За виолинама, свирале, а за свиралама на добошима. Тутњава се разлегла по целом позоришту. А после, како је гракнуло с десне стране... Погледам у оркестар и вичем:

– Пантељејеве, па то је, убио ме бог, Ломбард, који је код нас на следовању у пуку!

А он такође погледа и каже:

– И јесте он! Осим њега, нико тако добро не дува у тромбон!

Па, ја се обрадујем и викнем:

– Браво, бис, Ломбарде!

Али тек, однекуд ступи милиционер и право код мене:

– Молим вас, друже, не реметите тишину!

Па, ми се ућутали.

А у међувремену завеса се размакла и видимо ми на позорници – паклена гужва! Неки кавалери у сакоима, а неке даме у хаљинама, плешу, певају. Па, наравно, ту је и пиће, а и карте.

Једном речју, стари режим!

Па, ту је, дакле, између осталих, и Алфред. Он такође пије, мезети.

И испоставља се, братац мој, заљубљен је у ту саму Травијату. Само што то речима не изјављује, него све пева, све пева. Па, и она њему такође у одговор.

И испада тако да му не гине да се ожени њоме, само што испада да тај исти Алфред има татицу, с презименом Љупченко. И одједном, ко би га знао откуд, у другом чину он и ступи на позорницу.

Невеликог раста, али достојанствен, седа коса, и глас снажан, дубок – беривтон.

И одмах и запевао Алфреду:

– Што си ти, овако-онако, заборавио свој мили крај?

Па, певао му је, певао му је и упропастио целу ту Алфредову махинацију дођавола. Напио се од туге Алфред као летва у трећем чину и направио, браћо моја, пристојан скандал – тој својој Травијати.

Исповао је на пасја уста, пред свима.

Пева:

– Ти си – каже – и таква и онаква, и уопште – каже – не желим више да имам посла с тобом.

А ова, наравно, у плач, галаму, скандал!

И разболи се од туге она у четвртном чину од туберкулозе. Послали, наравно, по доктора.

Долази доктор.

Па, видим ја, премда је он у реденготу, а по свему један од нас – пролетер. Коса му дуга, и глас јак, као из бурета.

Приђе Травијати и запева:

– Будите – каже – спокојни, болест је ваша опасна и, нема сумње, ви ћете умрети!

И чак јој ни рецепт никакав није преписао, него се само опростио и отишао.

Па, види Травијата, шта да се ради – треба умирати.

Па тад прилазе и Алфред и Љупченко, моле је да не умре. Љупченко јој свој пристанак за свадбу даје. Али ништа не вреди!

– Извините – каже Травијата – не могу, морам да умрем.

И стварно, отпевали су још утроје и умре Травијата.

А деригент затворио књигу, скинуо цвикер и отишао. И сви се разиђоше. И то је све.

Па, мислим се, слава богу, просветили смо се и од нас је доста! Досадна прича!

И кажем ја Пантељејеву:

– Па, Пантељејеве, ајдемо сутра у циркус!

Легнем да спавам и све сањам да Травијата пева и да Ломбард на свом тромбону гракће.

Па, долазим сутрадан код командира и кажем:

– Дозволите ми, друже командире, да вечерас у циркус...

А он како је дрекнуо:

– Још су ти – каже – слоновии на памети! Никаких циркуса! Не, брате, данас идеш у Совпроф на концерт. Тамо ће вам – каже – друг Блох са својим оркестром Другу рапсодију свирати!

И тако ја седнем и мислим се: „Ето ти твоји слоновии!“

– То ће – питам ја – опет Ломбард да распали по тромбону?

– Обавезно – каже.

Испостави се, госпое ми опрости, куд ја, туд и он са својим тромбоном!

Погледа га и питам:

– Па, а сутра може?

– Ни сутра – каже – не може. Сутра вас све шаљем на драму.

– Па, а прекосутра?

– А прекосутра опет у оперу!

И, уопште, каже, доста сте се по циркусима вукли. Наступила је недеља просвете.

Избезумио сам се од његових речи! Мислим се: чиста пропаст. И питам:

– То ће, шта, целу нашу чету тако да гањају?

– Због чега – каже – целу! Писмене нећемо. Писмени је и без Друге рапсодије добар! Само вас, ђаволе неписмене. А писмени нек иду куд који!

Отишао сам од њега и замислио се. Видим, не ваља! Кад си неписмен, испада, мораш да се лишиш сваког задовољства...

Мислио сам, мислио и смислио. Отишао сам код командира и кажем:

– Дозволите да се обратим!

– Обрати се!

– Дозволите ми – кажем – у школу описмењавања!

Осмехнуо се ту командир и каже:

– Делијо! – и уписао ме у школу.

И, ето, похађао сам је, и шта мислите, ипак су ме научили!

И сад ми нема равног, будући да сам писмен!

Спиритистичка сеанса

Не вреди позивати га!

Не вреди позивати га!

(Рецитатив

Мефистофелов!)

1.

Глупача Ксјушка саопшти:

– Тамо ти се мужик појавио...

Madame Лузина плану:

– Као прво, колико сам ти пута рекла да ми се не обраћаш на „ти“! Какав сад мужик?

И појави се у предсобљу.

У предсобљу је Ксавериј Антонович Лисињевич вешао качкет о јеленски рог и кисело се осмехивао. Он је чуо Ксјушино реферисање.

Madame Лузина плану и други пут.

– Ах, боже! Извините, Ксаверије Антоновичу! Та сеоска глупача!... Она свима тако... Добро вече!

– О, дозволите!... – префињено рашири руке Лисињевич. – Добро вече, Зинаида Ивановна! – он премести ноге у

трећи положај, накрену главу и принесе уснама руку мадаме Лузине.

Али само што се спремао да баци на мадаме дуг и лепљив поглед, тако је из врата измилио муж Павел Петрович. И поглед се угаси.

– Да-а... – одмах поче отегнуто Павел Петрович – „мужик“... ха--ха! Ди-вља-ци! Чистокрвни дивљаци. И, ево, мислим се: слобода тамо... Комунизам. Дозволите! Како може да се машта о комунизму, кад су наоколо такве Ксјуше! Мужик... Хе--хе! Ви ми опростите, бога ради! Муж...

„А будала!“ – помисли мадаме Лузина и прекину га:

– Па што смо ми у предсобљу?... Изволите у трпезарију...

– Да, молим вас, у трпезарију – потврди Павел Петрович – молим вас!

Цело друштво, сагнувши се, прође испод црног сулундара и уђе у трпезарију.

– Па ја и кажем – настави Павел Петрович, загрливши госта око појаса – комунизам... Спора нема: Лењин је човек генијалан, али... па, желите ли можда следовање... хе-хе! Дана сам добио... Али комунизам – то је таква ствар, да она, да тако кажем, по својој суштини... Ах, сломљена? Узмите друго, ево, с краја... По својој суштини захтева изванредан развој... Ах, мокро? И то су цигарете! Ево, изволите ову... По свом садржају ... Чекајте, разгореће се... И то су шибиче! Такође из следовања... Познату свест...

– Чекај, Пољ! Ксаверије Антоновичу, чај пре или после?

– Ја мислим... е-е, пре – одговори Ксавериј Антонович.

– Ксјушка! Примус! Сад ће сви стићи! Сви су страшно заинтересовани! Страшно?! Позвала сам и Софију Иљиничну...

– А сточић?

– Набавили смо! Набавили смо! Али само... Он је с ексерима. Али, па ја мислим, не смета?

– Хм ... Наравно, то не ваља... Али некако ћемо изаћи на крај...

Ксавериј Антонович баци поглед на треноги сточић с оплатом и прсти му се сами од себе покренуше.

Павел Петровић рече:

– Ја, признајем, не верујем. Не верујем, како год. Премда, истина, у природи...

– Ах, шта причаш! Па то је крајње занимљиво! Али унапред обавештавам: плашићу се!

Madame Лузина живахно је севнула очима, затим отрчала у предсобље, на брзину поправила фризуру испред огледала и одлепршала у кухињу. Одатле је допирало шиштање примуса и лупкање Ксјушких потпетица.

– Ја мислим – заустити Павел Петровић, али не заврши.

У предсобљу су покуцали. Прва се појавила Леночка, затим њен сустанар. Није допустила себи да је чекају ни Софија Иљинична, учитељица II степена. А одмах за њом појавио се и Боборицки с вереницом Ниночком.

Трпезарија се испунила кикотом и дувански димом.

– Одавно је, одавно је требало уприличити!

– Ја, признајем...

– Ксаверије Антоновичу! Ви ћете бити медијум! Је л' да? Да?

– Господо – шепурио се Ксавериј Антонович – ја сам, у суштини, такође непосвећен... Мада...

– Е-е, није него! Вама се сточић у ваздух подизао!

– Ја, признајем...

– Уверавам те, Мања је својим очима видела зеленкасту светлост!...

– Какав ужас! Ја нећу!

– При светлу! При светлу! Другачије не пристајем! – узвикну чврсто грађена, опипљива Софија Иљинична – иначе нећу веровати!

– Дозволите... Да дамо часну реч...

– Не! Не! У мраку! Кад нам је Јулије Цезар куцањем доја-вио смрт...

– Ах, ја не могу! За смрт да се не пита! – узвикну вереница Боборицког, а Боборицки је чежњиво шапутао:

– У мраку! У мраку!

Ксјушка, зинувши од запрепашћења, унесе чајник. Madame Лузина зазвеча шољама.

– Брже, господо, да не губимо време!

И сели су за чај...

... Марамом су, према упутству Ксаверија Антоновича, потпуно прекрили прозор. У предсобљу су угасили светло, и Ксјушки наредили да седи у кухињи и да не лупа потпетицама. Сели су, и завладао је мрак...

2.

Ксјушки је постало досадно и одмах се узнемирила. Некаква ђаволија... Свуда мрак. Закључали се. Испрва тишина, затим тихо, равномерно куцкање. Зачувши га, Ксјуша се следи. Спопаде је страх. Опет тишина. Затим нејасан глас...

– Господе?...

Ксјушка се помаче на умашћеном табуреу и поче да прислушкује...

Куц... Куц... Куц... Као да глас гошће (прави одбојник, господе ми опрости!) забубњао...

– А, ха, ха, ха...

Куц... Куц...

Ксјушка се, на табуреу, попут клатна, њихала између страха и радозналости... Час јој се ђаво с роговима привиђао иза црног прозора, час ју је вукло у предсобље...

На крају није издржала. Притворила је врата осветљене кухиње и шмугнула у предсобље. Напипавајући рукама, натрапала је на сандуке. Провукла се даље, претурала, напипала врата и приљубила се уз кључаоницу... Али у кључаоници је био паклени мрак, из којег су допирали гласови...

3.

– Ду-ше, ко си ти?

– А, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и...

Куц!

– И! – уздахнуше гласови.

– А, б, в, г...
 – Им!
 Куц, куц, куц...
 – Им-пе-ра!... О-о! Господо...
 – Император На-по... Куц... Куц...
 – На-по-ле-он!!! Боже, како је занимљиво!...
 – Тише!... Питајте! Постављајте питања!
 – Шта?... Па, постављајте питања!... Па, ко хоће?...
 – Душе императоров – испрекидано и узбуђено упита
 Леночка – реци ми, вреди ли да прелазим из Главхима у Желеском? Или не?...
 Куц... куц... куц...
 – Глу... Глу-па-чо! – разговетно одговори император Наполеон.
 – Хи-и! – закикота се дрски сустанар.
 Смешак пређе кругом.
 Софија Иљинична љутито шапну:
 – Зар је могуће питати глупости!
 Леночки су уши гореле у мраку.
 – Не љути се, добри душе! – замоли она – ако се не љутиш, лупи једанпут!
 Наполеон, повинујући се рукама Ксаверија Антоновича, који се довијао да одједном обавља две ствари – да уснама голица врат madame Лузине и врти сто, замахну ногом и распали њоме Павла Петровича по жуљу.
 – Сс-с! – болно прошишта Павел Петрович.
 – Тише!... Постављајте питања!
 – Код вас непознатих у стану нема? – упита опрезни Боборицки.
 – Нема! Нема! Слободно говорите!
 – Душе императоров, реци, колико времена ће још бољшевици бити на власти?
 – А-а!... То је занимљиво! Тише... Рачунајте!... Ку-уц, ку-уц – закуцка Наполеон, храмљући на једну ногу.
 – Те... ри... и... три... ме-е-ес-ец-а!
 – Аа-а!
 – Хвала богу! – узвикну вереница. – Ја их тако мрзим!

– Пст! Шта вам је?!
– Па нема никог!
– Ко ће их свргнути? Душе, кажи!...
Престали су да дишу... Ку-уц, ку-уц...
... Ксјушка је пуцала од радозналости...

На крају није издржала. Устукнувши од сопственог одраза, који је промакао у измаглици огледала, она се, између сандука, провукла натраг у кухињу. Дохватила је мараму, шмугнула натраг у предсобље, помало се колебајући испред кључа. Затим се одлучила, тихо притворила врата и, дајући ногама на вољу, одјурила код доње Маше.

4.

Доња Маша затекла се на главном степеништу код лифта, доле, заједно с Дуском с четвртог спрата. У џепу доње Маше било је семенки за 100 хиљада.

Ксјушка отвори душу.

– Закључали су се, девојке... Бележе о императору и бољшевицима... Мрак у стану, ужас!... Сустанар, господин, госпођа, њен швалер, учитељка...

– Зар!!! – запрепастише се и доња и Дуска, а под у мозаику прекривао се лепљивим љускама...

Врата на стану бр. 3 треснуше и степеништем пође надоле јунак у необичним панталонама. Дуска, Ксјушка и доња Маша скренуше погледе. Панталоне су до колена биле као панталоне на лепе косе пруге, али су се од колена шириле, шириле и постајале као звона.

Квадратне бронзане груди кидале су мајицу, а на куку је, из кожне футроле, нејасно и натмурено провиривала шпицаста цев.

Јунак се, спретно забацивши главу са златним словима на челу, лако газећи ногама, од чега су се звона окретала, спусти до лифта и, опрљивши летимичним погледом све три, пође према излазу...

– Сијалице су погасили да ја, значи, не видим... Хи-хи!... и записују... бољшевици су, кажу, долијали... Инпиратор... Хи! Хи!

С јунаком се нешто догодило. Лаковане ципеле одједном су почеле да се лепе за под. Корак му се успорио. Јунак се одједном зауставио, претурао по џеповима као да је нешто заборавао, затим је зевнуо и одједном се, очигледно се предомисливши, уместо да изађе на главни улаз, окренуо и сео на клупу, ишчезавши из Ксјушкиног видног поља за стакленим испустом с натписом „портир“.

Заинтересовао га је, очигледно, риђи испуцали Купидон на зиду. У Купидона се упилио и почео да га проучава...

... Олакшавши душу, Ксјушка пође натраг. Јунак доконо зевну, погледа на ручни сат, слегну раменима и, очигледно, пошто му је досадило да чека неког из стана бр. 3, подиже се и расклиматано замахујући звонима, пође за Ксјушком, на растојању од једног одморишта...

Кад је Ксјушка ишчезла у стану, старајући се да не тресне вратима, у мраку је, на одморишту блеснула шибица поред белог броја – „24“. Јунак се више није лепио, ни зевао.

– Двадесет четири – усредсређено рече он самом себи и, чио и живахан, као стрела се стушти низ свих пет спратова.

5.

У задимљеној тами, Сократ је, сменивши Наполеона, изводио чудеса. Плесао је, као полудео, предсказујући бољшевцима скору пропаст. Ознојена Софија Иљинична, не престајући, читала је азбуку. Руке су утрнуле свима осим Ксаверију Антоновичу. Мутне, беличасте силуете промицале су у магли. Кад су се нерви напели до пуцања, сто с мудрим Грком који је седео на њему, зањихао се и запловио увис.

– Ах!... Доста!... Плашим се!.. Не! Нека! Драги! Душе! Више!.. Нико га не додирује, ногама?... Ма не!... Пст!... Душе! Ако те има, стани на пијанино! – Грк се сручи одгоре и затутња свим ногарама о под. Нешто је с треском пукло у

њему. Затим се закопрцао и, газећи ноге дамама које су вриснуле, почео да се пробија према пијанину... Спиритисти, ударајући се челима, похиташе за њим...

Ксјушка као опарена скочи с цицаног прекривача у кухињи. Њен писак: „Ко је?“ – ошамућени спиритисти нису чули.

Некакав нов, злослутан и страشان дух уселио се у сто, избацивши покојног Грка. Он је страшно затутњао ногарамом, као из митраљеза, бацао се са стране у страну и износио некакве бесмислице:

– Дра-ту-ма... би... и... и.

– Мили! Душе! – уздисали су спиритисти.

– Шта ти хоћеш?!

– Врата! – на крају се оте побеснелом духу.

– А-а!... Врата! Чујете ли! На врата хоће да изјури! Пустите га!

Трик, трак, тук – загега се сто према вратима.

– Чекајте! – викну одједном Боборицки – видите каква је у њему снага! Нек, не прилазећи им, покуца на врата!

– Душе! Покуцај!

И дух превазиђе очекивања. Споља је он тако затутњао на врата као одједном трима песницама.

– Ај! – вриснуше у соби три гласа.

А дух је стварно био пун снаге. Тако је забубњао да се спиритистима дигла коса на глави. Одједном је замрло дисање, завладала тишина...

Дрхтавим гласом Павел Петровић викну:

– Душе! Ко си ти?

С друге стране врата мртвачки глас одговори:

– Чрезвичайна комисија.¹

... Дух срамно испари из стола – у тренутку. Сто је, ослоивши се на повређену ногару, стајао непомично. Спиритисти су се скаменили. Затим је madame Лузина простењала: „Бо-о-же!“ – и тихо пала у неодглумљену несвест на груди Ксаверију Антоновичу, који просикта:

¹ Че-ка, Изванредна комисија за борбу против контрареволуције, основана 1917. године.

– О, ђаво нек носи ову идиотску замисао!

Дрхтаве руке Павела Петровича отворише врата. За трен ока засијаше лампе и дух ступи пред снежно-бледе спиритисте. Био је у кожи. Сав у кожи, почев од качкета, па све до актен-ташне. Али то није било све, он није био сам. Цела поворка потчињених духова видела се у предсобљу.

Промакле су бронзане груди, брушена цев, сиви шињел, још један шињел...

Дух обухвати погледом хаос спиритистичке собе и, злослутно се осмехнувши, рече:

– Ваше исправе, другови...

Епилог

Боборицки је одлежао недељу дана, сустанар и Ксавериј Антонович – 13 дана, а Павел Петровић – месец и по.

Пустоловине Чичикова

Поема у десет тачака с прологом и епилогом

– Пази, пази, будало! – довикивао је Чичиков Селифану.

– Кад те ја мачем! – урлао је, галопирајући им у сусрет, фелдјегер с брковима од аршина. – Не видиш, ђаволи ти душу однели, државне кочије.

Пролог

Чудан сан... Као да је, у царству сенки, изнад улаза у којем трепери неугасиво кандило с натписом „Мртве душе“, лакрдијаш Сатана отворио врата. Покренуло се мртво царство и потекла је из њега поворка без краја.

Мањилов у бунди постављеној великим медведима, Ноздров у туђим кочијама, Держиморда на ватрогасној цеви, Селифан, Петрушка, Фитиња...

А последњи се извукао он – Павел Иванович Чичиков, у својој чувеној брички.

И пошла је сва та гомила на Совјетску Русију и дошло је у њој тад до запрепашћујућих догађаја. А каквих – о томе следи по тачкама.

1.

Прешавши у Москви из бричке у аутомобил и јурећи њиме по московским рупчагама, Чичиков је на пасја кола псовао Гогоља:

– Е, дабогда му, сину ђавољем, испод оба ока искочиле кврге величине стога сена! Напакостио ми, срозао углед толико да нигде не смем нос да промилим. Јер ако сазнају да сам ја – Чичиков, природно, за трен ока послаће ме у ђавољу матер! Па још је и добро, да ме само пошаљу, него још, сачувај ме боже, и у Лубјанку да заглавим. А све је то Гогољ, дабогда ни он ни његова фамилија...

И размишљајући на такав начин, уђе на капију исте оне гостионице на коју је пре сто година изашао.

Све је у њој, без изузетка, било као и пре: из пукотина су провиривале буба-швабе и чак их је некако било више, али било је и некаквих ситних измена. Тако, на пример, уместо фирме „Гостионица“ висео је плакат с натписом „Интернат број тај и тај“, и само се по себи разуме, блато и прљавштина били су такви да о њима ни Гогољ чак није имао представу.

– Собу!

– Налог дајте!

Ни на секунд није се збунио генијални Павел Иванович.

– Управника!

Тап! Управник стари познаник: чича ћелави Пимен, који је некад држао „Ајкулицу“, а сад је на Тверској отворио руски кафе с немачким хировима: аршадама, балзамима и, нарав-

но, проституткама. Гост и управник се изљубише, тајанствено се испричаше и ствар се средила за трен ока и без било каквог налога. Презалогајио је Павел Иванович оно што му је бог послао и полетео да потражи службу.

2.

Појављивао се свуда и све је опчинио наклонима, донекле у страну, и колосалном ерудицијом, којом се увек и одликовао.

– Попуните упитник.

Дали су Павелу Ивановичу упитник аршин дуг и на њему сто најлукавијих питања: одакле је, па где је био, па због чега?...

Пет минута није преседео Павел Иванович, а цео је упитник прошао. Задрхтала му је рука само док га је предавао.

– Па – помисли он – одмах ће схватити, каква драгоценост, и...

И ништа слично није се догодило.

Као прво, нико упитник није читао, као друго, доспео је он у руке госпођице регистраторке, која га је распоредила као и обично: уместо као улазни завела га је као излазни и затим га негде затурила, као да је упитник у земљу пропао.

Осмехнуо се Чичиков и ступио у службу.

3.

А затим је кренуло лакше и лакше. Пре свега, осврнуо се Чичиков и види, све дупке пуно, све иста братија седи. Полетео у установу, у којој се издају следовања, и чује:

– Знам ја вас, шкртице: узмете живог мачора, одерете га, па у следовање! Него ви дајте мени овчији бут с кашом! Због тога што ваше жабе у следовањима, макар да ми их у шећер уваљате, не узимам у уста исто као што ни трулу харингу не узимам!

Погледа – Собакевич!

Овај, само што је стигао, прва ствар, отишао да подигне следовање. И још га и добио! Смазао и тражио додатак. Дали му. Мало! Онда му дали други; био је обичан – дали му ударни. Мало! Дали му некакав оклопни. Смазао и тражио још. И са скандалом затражио! Испсовао их као издајнике, рекао да лупеж до лупежа седи и да лупеж лупежа претиче, и да постоји само један поштен човек, пословођа, па и тај је, поштено говорећи, права свиња!

Дали му академски.

Чим је Чичиков видео како Собакевич барата следованима, истог тренутка се и сам снашао. Али наравно, превазишао је и Собакевича. Добио је за себе, за непостојећу жену с дететом, за Селифана, за Петрушку, за оног чичу, о којем је причао Бетришчеву, за стара-мајку, које на свету није било. И свима академски. Тако да су намирнице почели да му довозе камионом.

И уредивши на тај начин питање исхране, упутио се у друге установе, да добије место.

Јурећи једном аутомобилом по Кузњецком, наишао је на Ноздрјова. Овај му је прво саопштио да је већ продао и ланац и сат. И тачно, ни сата, ни ланца на њему није било. Али Ноздрјов није очајавао. Испричао је како му се посрећило на лутрији, кад је извукао пола фунте зејтина, стакло за лампу и потплату за дечије ципеле, али како му затим није ишло, он је, проклетство, још и својих шесто милиона додао. Испричао је како је Министарству за спољну трговину предложио да лиферије за иностранство партију оригиналних кавкаских бодежа. И лиферовао је. И зарадио би на том послу, само да није било подмуклих Енглеза, који су на бодежима приметили натпис „Мајстор Савељиј Сибирјаков“ и све их одбили. Одвукао је Чичикова код себе у собу и напојио га изванредним коњаком, тобоже набављеним из Француске, у којем се, свеједно, из све снаге осећала самогонка. И на крају, догурао је до тога да је почео да уверава да су му издали осамсто аршина текстила, плави аутомобил с позлатом и налог за стан у здању са стубовима.